

Noordkaper

Eubalaena glacialis

De noordkaper is een traag zwemmende, plumpe, tot 18 m lange baleinwalvis zonder rugvin, met een enorme kop met een smalle, boogvormige bovenkaak met zeer lange, zwarte baleinen. De borstsvinnen zijn kort en breed, de achterrand van de staart is glad en accoladevormig. De dieren zijn bijna zwart, soms met witte vlekken op kin en buik. Op de kop zitten wittige of geelachtige eeltplekken, de grootste voorop de snuit (de 'bonnet'), waarin zich zeepokken en walvisluizen vestigen. Aan de vorm en plaats van deze eeltplekken zijn de dieren individueel te herkennen. De blaaswolk is V-vormig.

Donkeroranje: huidige verspreidingsgebied. Lichtoranje: vermoedelijke historische verspreidingsgebied, hier nu bijna uitgestorven.
Dark orange: present range.
Pale orange: probable historic range, here now almost extinct.

Voedsel

De noordkaper leeft van plankton, dat aan de oppervlakte wordt opgescheept. De copepode *Calanus finmarchicus* vormt het belangrijkste voedsel (KENNEY 2009, KRAUS & EVANS 2008).

Areaal

Ooit kwam de noordkaper voor in de gematigde wateren van de gehele noordelijke Atlantische Oceaan, tot Groenland, IJsland en Noorwegen. De oostelijke dieren overwinterden grotendeels voor de kust van Noordwest-Afrika, maar er bestond vrijwel zeker uitwisseling tussen de oostelijke en westelijke populaties, die genetisch niet verschillen. Al sinds de elfde eeuw is de noordkaper intensief bejaagd, allereerst in de Golf van Biskaje door de Basken, die de walvisvangst vervolgens in Noord-Europa en Amerika introduceerden. Noordkapers komen zeer dicht onder de kust, zijn langzaam en blijven door hun dikke speklaag na de dood drijven; in oude tijden was de noordkaper daarom de 'echte' bejaagbare walvis, de 'right whale'. De Oost-Atlantische populatie is (vrijwel) uitgeroeid. De laatste exemplaren werden gevangen bij de Faeröer in 1922, de

Hebriden in 1923 en Noorwegen in 1926. In 1967 werden nog een moeder en kalf gedood bij Madeira (BROWN 1986). Alleen langs de Amerikaanse kust leven naar schatting nog 300-350 dieren. Deze populatie wordt ernstig bedreigd, vooral door aanvaringen met schepen en bijvangst in staand want (KENNEY 2009). De noordkaper is daarmee de meest bedreigde baleinwalvis ter wereld. In het oosten van de Atlantische Oceaan worden nog maar zelden noordkapers gezien, waarschijnlijk vooral zwervers uit het westen, wat voor enkele herkenbare dieren is aangetoond (KENNEY 2009, KRAUS & EVANS 2008). Zie voor een goede monografie over deze soort Kraus & Rolland (2007).

Voorkomen in Nederland

Gegevens tot 1946

Op grond van historische gegevens, vonden van skeletresten en van de zeepok *Cetopirus complanatus*, die alleen op noordkapers en zuidkapers *Eubalaena australis* wordt aangetroffen (HOLTHUIS ET AL. 1998), blijkt dat de noordkaper tot in de Middeleeuwen voorkwam in Het Kanaal en de zuidelijke Noordzee, en daar ook werd bejaagd. Wanneer hij uit de Noordzee is verdwenen, valt niet met zekerheid te zeggen. De meeste gevonden beenderen zijn subfossiel, of stammen uit prehistorische tijden (DE SMET 1974, 1981) of uit de vroege Middeleeuwen.

In 1751 werd op het strand bij Blankenberge in Vlaanderen een grote walvis aangetroffen. Op grond van een aquarel van Carel Verbrugge waarop dit dier gedetailleerd is afgebeeld, werd in eerdere publicaties (MOL 1962, DE SMET 1974) gesproken van een noordkaper, vermoedelijk omdat de afgebeelde walvis geen rugvin had. Deze aquarel en de later ontdekte oorspronkelijke aquarel van Jan Antoon Garemijn tonen echter een – zij het slecht getroffen – bultrug, met apart afgebeeld de zeepok *Coronula reginae*, die alleen bekend is van deze soort (CAMPHUYSEN & PEET 2006, HAELTERS ET AL. 2010).

De noordkaper is sinds de zestiende eeuw slechts enkele malen waargenomen in de Noordzee, in de eerste helft van de twintigste eeuw helemaal niet. Wel zijn vanaf het walvisstation in Shetland, aan de rand van de Noordzee, tussen 1910 en 1914 nog zes noordkapers geschoten (BROWN 1986).

Periode 1946-2012

Kompanje & Smeenk (1996) beschrijven skeletresten die waarschijnlijk dateren uit de tweede helft van de twintigste eeuw, in 1994-1996 opgevist voor de Zeeuwse kust.

Later werd nog een schouderblad uit dat gebied bekend. Waarschijnlijk zijn al deze beenstukken afkomstig van hetzelfde exemplaar.

Op 31 juli 2005 maakte een sportvisser voor de kust van Schouwen een foto van een walvis. Deze toont een grote zwarte, 'wuivende' walvisstaart, die het meest op de staart van een noordkaper lijkt. Bij een rondgang van de foto over het internet determineerden 24 walviskenner het dier als noordkaper; 14 anderen dachten aan een bulrug of potvis. Deze foto vormt de enige aanwijzing dat de noordkaper zich opnieuw in de Noordzee heeft laten zien.

Kees (C.J.) Camphuysen & Chris Smeenk

SUMMARY

Northern right whale *Eubalaena glacialis*

Northern right whales occurred and were hunted in the southern North Sea until the Middle Ages. The only evidence of recent occurrence in Dutch waters consists of bones that probably date from the 20th century, dredged up by fishing vessels off the province of Zeeland in 1994-1996. A photograph taken by a sports fisherman off Schouwen, Zeeland, on 31 July 2005, showing only a tail, has been identified as a northern right whale by a majority of experts.